

Թէպէտ պատանեակի բայց մօրուք ունի ինչպէս և մեր պատանեակ Վահագնը. «դեղմօրուսը՝ դեղնահերը» երկաթեան սոմա խոզնարագ խմելով ածնց զօրութեամբ հիսնալի զամբիկներ ի տէրը պէտք է ամեն փորձանքից ապատէ իւր խարտեաշներին» (ձիւրին) (Rigv. II. 645. 8):

Պատանեակ խարտեաշ, հրեղէն, ոսկեհեր, Թէ հուր հեր, զեղնամօրուս, բոց մօրուս, Թէ կարմրամօրուս (ինչպիսին է Թոռ), արեգակնաշնայ Թէ հրաշնայ (Թոռ) առնուած է հենց կայծակի երևոյթիցնորա այրող, հրեղէն ու բոցեղէն, կամ բոցի ու հրոյ ոսկեգոյն, կարմիր ու փայլուն յատկութիւններէց:

Այսպէս տեսնում ենք, որ Վահագնի երգի մէջ նորա ծննդեան և կերպարանքի բոլոր յատկութիւններն ամբողջապէս մի ամպրոպային աստուծու՝ ինդրայինն են: Բայց այդ զեռ ամենը չէ, ինդրան ծնուելուն պէս բոցերի միջից վազում է ամպրոպի վիշապի՝ Ահի (օձի) կամ վրարայի (ամպի, ամպի անձնաւորումի, որ յաճախ ներկայանում է իրրե վիշապ) դէմ կռուելու. և կռուելով յաղթում ու սպանում է նորան: Եւ մի Թէ նոյնը չէ անում և մեր Վահագն: Դժբախտարար խորհնային երգի շարունակութեան միայն համառօտ բովանդակութիւնն է մէջ բերել, ասելով. «Յետ որոյ (ծննդեան նկարագիրն անելուց յետոյ) և ընդ վիշապաց ասէին յերգին կռուել նմա և յաղթել: Երբ մի անգամ իմանանք Թէ ինչ են վիշապները, այն ժամանակ կարող ենք հաւաստի ասել, որ մի բնական երևոյթի անձնաւորում Վահագնի կռիւը ոչ Թէ երկրի վրայ օձերի դէմ է եղել, այլ իրօք իրրե օգերեւութի ամպրոպային կռիւ (Gewitterkampf) է ըմբռնուել ինչպէս ինդրայի կռիւն է: Մի հայեացք ու հաւատք, որ ցայժմ կենդանի է մեր ժողովրդի մէջ:

Մ. ԱՐԵՂԵԱՆ

(Երբեմնակէն)

ԱՅԼ ԵՒ ԱՅԼԷ

Եռվային հիւանդութեան դեմ եւր միջոց.— Այժմ Գերմանիայում ծովով ճանապարհորդողներին, եթէ ցանկանում են այդ սարսափելի ախտի ազդեցութիւնից ազատ մնալ, իրրե մի նոր միջոց առաջարկում են կարմիր ակնոցը, որին օժանդակել կարող է քաղցր անդիկը (kalomel, protochlorure de mercure կամ Sublimé doux): Աերջինս իրրե դեղ պէտք է խմել: Կարմիր ակնոց գործ ածելու գաղտնիքը բացատրում է այն ազդեցութեամբ, որ ունենում է Պ. Էպշտէյնի գիւտով կարմիր գոյնը ուղեղի արեան անոթների վրայ: Եռվային հիւանդութիւնը, ըստ երևութիւնի, ուղեղի արեան պակասութիւնիցն է յառաջանում: այսինքն այդ գործարանի սակաւարին լինելուց. մինչդեռ կարմիր գոյնը, աչքի վրայ ազդելով, ընդհակառակն արեան առատ հոսանք է մղում դէպի ուղեղը: Ասում են, որ երբ մէկն արդէն ծովային հիւանդութեան է ենթարկուած և կարմիր ակնոցի վրայ է նայում, շատ շուտով և կատարեալ բժշկութիւն է գտնում:

* *

Ճափոնական բուրդ.— Այդ թուղթն, ինչպէս արդէն յայտնի է, պատրաստում է Edgeworthia papyrifera, Broussonia papyrifera և Wickstroannia canecensis ծառերի բնափայտից, որոնց վրայ աւելացնում են նաեւ բամբուկ: Այս բոյսերի կեղեկ այնքան են եփում ջրի մէջ, մինչև նրա թելերը բոլորովին քրքրում են: Յետոյ պատրաստուած զանգուածը մաղերի մէջ են լցնում, որ ջուրը քամուի. իսկ վերջը շորացնում են և ապա մամուլի տակ դնում: Հետեանքը շատ զարմանալի է. ստացւում է մի այնպիսի թուղթ, որն իր անսովոր դիմացկունութեամբն ու պնդութեամբը ապշեցնում է օտարերկրացիներին և միջոց է տալիս գործադրելու տնային զանազան պէտքերի համար: Այսպէս, այս թղթից շինում են շարժական պատեր կամ միջնորմներ, գործ են ածում լուսամուտների համար ապակու տեղը շինում են հովանոցներ, լապտերներ, թաշկիւնակներ, գլխարկներ և նրանց համար շապիկներ: Այդ թղթի աւելի հաստ տեսակն իրրե կաշի են բանեցնում: Աերջապէս նորաից շինում են դրամատների համար տոմսակներ, որոնք ոչ ժամանակի ազդեցութիւնեց և ոչ իսկ ձեռքից ձեռք անցնելուց ամենեւին չեն վնասուում: Այս տեսակի թուղթ պատրաստելն ճօփոնիայի նախնական արդիւնաբերութիւններից մէկն է: սակայն կարող է շուտով վերջ ունենալ ճափոնացիների անզուսպ օտարամոլութեան պատճառով, որ ամեն բանով աշխատում են նմանուել Եւրոպացիներին: 1892 թուին ճափոնական թղթի արդիւնաբերութիւնն իր ամենաբարձր գագաթնակէտին էր հասել, այն է 25

միլիոն ֆրանկ արժողութեան: Բայց այդ ժամանակուանից ի վեր կամաց կամաց նուազում է: որովհետեւ եւրոպական եղանակով պատրաստուած ւաւելի մատչելի լինելով՝ գործածութիւնից դուրս է հանել ճափոնական հին թուղթը:

* *

Բարեկրօնի կախաղանաւոր պարտեզները. — Մինչև օրս գտնուած ամենահին բնակողի արձանագրութիւններից և ոչ մէկի մէջ յիշատակութիւն չկար այդ առասպելական պարտեզների մասին: Բրուէնօ Մէյսները, որ Ատրեստանի յայտնի ուսումնասիրողներից մէկն է, վերջերքս գտել է Բաբելոնի Ասուր Բանիպալ թագաւորի պալատի բեկորներից մնացած ալեքսասորի մի մեծ կտորի վրայ, որը պահուած է Բրիտանական թանգարանի ստորին յարկի դեռ ևս շատ քիչ ուսումնասիրուած հնութիւնների մէջ, այդ հռչակաւոր պարտեզների անեղծ պատկերը, ուր նրանք այսպէս են ներկայացրած ձախակողմում, բլրի վրայ կառուցուած է մի տաճար, որը զարդարուած է բազմամիւ բարձր սիւներով: Տաճարից ձախ, նոյն բլրի գագաթին, ժայռի վրայ կանգնած է մի կուռք, որի ստորոտին է հասնում լայն ուղին: Ալեքսասորի բեկորն ամբողջ աջակողման մասը բռնում է նկարն այն պարտեզների, որոնք ինչպէս յայտնի է, հին աշխարհի եօթն հրաշալիքներից մէկն էին համարուած: Այդ տեղ բուրգերի վրայ կամարներ են ձգուած, իսկ զրանց վրայ բարձրադիր այգիների, որոնց մէջ մի քանի տեղերում սիւնների շարքեր են անցնում իրենց վրայի դարաստափերով: Բլուրների լանջերից վերև են տանում ոլոր մոլոր շաւիղներ, իսկ այս ու այն կողմերից առուակներ են հոսում ու ջուր մատակարարում առանձին ջրաբաշխական մեքենաներից: Մինչև այժմ այնպէս էին ընդունում, թէ Բաբելոնի արուեստական պարտեզների միտք յղացողը՝ Նարուգոդոնոսոր արքան է եղել, որը Մարաստանի արքայազատեր հետ ամուսնանալով և մտածելով, որ նա իր հայրենի երկրի սարերն ու ձորերը կոխէ և նրանց կարօտը կբաշէ, վճռեց արուեստական լեռներ կանգնեցնել, որոնք իրենց ձոխ բուսականութեամբ պիտի փոխարինէին գլխույի հայրենիքի բնական գեղեցկութիւններին: Սակայն Մէյսներն այն եզրակացութեան է եկել, որ Նարուգոդոնոսորը միայն նորոգել է տուել այդ պարտեզները, որոնք գոյութիւն ունէին Բաբելոնում դեռ նորա թագաւորութիւնից շատ առաջ և աւերուել էին, ինչպէս և քաղաքը: Ք. Մ. 648 տարի առաջ:

* *

Բնական ծաղիկների արուեստական հոսք. — Դեռ ևս շատ միջոց չի անցել այն ժամանակուանից, ինչ մասնագէտ պարտիզպանները պարծանքով յայ-

տարարեցին ամէն տեղ, թէ վերջապէս կարողացան կատարել յաջողութեամբ միջոց ձեռք բերել ծաղիկների բնական գոյնն իրենց ցանկութեամբ այս ու այն տեսակի փոփոխելու: Նրանք այլ ևս չեն գոհանում և աւելի ու աւելի առաջ են գնում, այսինքն ուզում են արուեստական եղանակով անուշ բուրումն տալ բոլորովին անհոտ և կամ զարշահոտ ծաղիկներին: որոնք թէպէտ և իրենց փառաւոր տեսքովն ու պէս պէս գոյներովը աչքի են ընկնում, բայց իրենց անդուրեկան հոտովը կիսով չափ կորցնում են իրենց արժէքը:

Այդ հնարագիտութեան սկիզբն այսպէս տրուեցաւ: Մի քանի տարի սրանից առաջ այս մտքով մի փորձ կատարեցին Ափրիկայի մի բուրգովին անհոտ բայց միևնոյն ժամանակ շատ գեղեցիկ ծաղիկ վրայ, որի սերմերը նախ թրջեցին վարդալի ու մուշկի խառնուրդի մէջ, ապա չորացրին ու սովորական եղանակով ցանցեցին: Եւ երբ աճեց բոյսը, ստացան, թէև ոչ բուրգովին անուշաբոյր, սակայն բաւականին հոտաւետ ծաղիկ: Այս յաջողութիւնը տեսնելով, փոփոխուած ու շատից քիչ աղնուացած ծաղիկ սերմերը կրկին նոյնպիսի փորձի ենթարկեցին: Այս անգամ փորձն արդէն յաջողուած էր. փոխանակ զարշիւ անհոտ ծաղիկի, ստացուեցաւ անուշաբոյր ծաղիկ, որն իր բուրմունքով մանուշակ ու յամիկ էր յիշեցնում: Այդ ժամանակից ի վեր մի քանի ուրիշ փորձեր էլ կատարեցին զանազան ծաղիկների վրայ և յայտնուեցաւ, որ հետեւեալ միջոցը ամենից աւելի բարեյաջող հետեւանքներն է տալիս:

Վերցնում են ոչխարի աղըն ու քացախի մէջ թրջոց դնում, որի հետ առաջուց խառնում են մուշկ ու յամպար՝ փոշի դարձրած: Յետոյ այն բոյսերի սերմերն ու սոխերը, որոնց ծաղիկների հոտն ուզում են փոփոխել, դնում են այս խառնուրդի մէջ և թողնում են մի քանի օր մինչև ցանկը: Ահա այս պարզ ու հեշտ միջոցով հասնում են նշանաւոր հետեւանքներին:

* *

Հեկայ ծաղիկ. — Բուսական թագաւորութեան զանազան ներկայացուցիչների մէջ խիստ աչքի է ընկնում վիթխարի Victoria regia-ն, ջրի շուշանը: Այդ ծաղիկը, որի հայրենիքն արևադարձային Ամերիկայի գետերի խաղաղ ծովածոցերն են, ամենայն իրաւամբ ջրի շուշանների թագուհին է կոչուում: Վիկտորիան ահագին մեծութեան է հասնում. նրա կլոր տերևները, որոնց լայնքը մինչև մի սաժէն է լինում, եղբրքների մօտ 5—8 սանտիմետր վերև են թեքուած: Ստորին փշալից մակերևոյթը ներկուած է ծիրանի գոյնով և ունի կարծր, խիստ զուրս ցցուած կողեր, որոնք օժտուած են լինում օդի խռուչներով: Տերևն իր այգպիսի կազմութեան շնորհիւ՝ կարող է առանց ծաղուելու մի երեսայի իր վրայ պահել, Յաճախ

ջերմոցներում այս բոյսը միայն իր արտասովոր մեծութեան համար է մշակուում: Պետերբուրգի բուսաբանական պարտէզը նոյնպէս այս ծաղիկներից մի հատն ունի: Ամէն ամառ պարտէզի վարչութիւնը յայտարարում է ջրի շուշանի ծաղիկներու ժամանակը, և հասարակութիւնը խուռն բազմութեամբ պարտիզի կէտը ջերմոցն է գիմում: որտեղ ընդարձակ ջրամբարի տաք ջրի երեսին հըսկայ ծաղիկն է վիթխարի տերեւները սփռել: Բրի շուշանի վարդագոյն սպիտակ ծաղիկները լայնութեամբ 14 մատնաչափ են լինում:

* *

Թէյն ինչպէս պիտի է խմել.—Մենք ամէնքս թէյ ենք խմում: սակայն շատ քչերս գիտենք, թէ ի՞նչպէս պէտք է խմել: Զինացիները որոնք թէյի թփեր մշակելու մէջ առանձին հմտութիւն ու ճարտարութիւն են ցոյց տալիս: պատրաստում են նաև թէյի յայտնի տեսակները, որ մենք ստանում ենք Զինաստանից՝ այնպէս, ինչպէս այնտեղ պատրաստուած են: ուրեմն շատ հասկանալի պիտի լինի, որ նրանք թէյ խմելն էլ մեղից աւելի լաւ պիտի իմանան: Զինացիներ բրեք առանձին թէյամանում թէյ չի պատրաստում: ինչպէս ընդունուած է շատ երկրներում, այլ մի պտղունց չոր թէյ է լցնում թէյի բաժակի մէջ: և և կած ջուր քաշում վրան ու ծածկում կափարջով: Եւ երբ թէյի բոլոր թերթիկները նստում են բաժակի տակը, գոյն տալով միջի ջրին: Զինացիներ խմում է, որքան կարելի է տաք տաք: ամենեւին չի ծողնելով, որ հոգանայ: Արեւելքումն էլ թէյն առհասարակ այդպէս են խմում և համարում են այդ զովացնող միջոց: Աերջին հանգամանքը շատ հասկանալի է. տաք թէյը խիստ գոյորշիացում յառաջացնելով, ցածացնում է մեր մարմնի բարեխառնութեան աստիճանը, որով և հնարաւորութիւն է տալիս մեզ հետադարձութեամբ տանելու տօթը.—*Similia similibus curantur* (ինչով տկարացար նրանով և բժշկուիր): Բայց պէտք է ասել, որ Ռուսաստանում թէյ պատրաստելու ձևն էլ բաւականին ուղիղ է: Հարկաւոր է միայն նախ թէյամանը տաք ջրով ողողել, յետոյ մէջը լցնել հարկաւոր չափով թէյ ու վրան ջուր քաշել և երբէք ինքնանուր վրայ չդնել: այնպէս թէյը վատ համ կստանայ ու իր բուրմունքի մի մասը կկորցնէ:

* *

Մառանների և գետնափոր նկուղների խոնարհութեան առաջին սովորն է միջոց.—Պէտք է մի գրուածքայ քլորային կիր վերցնել ու լցնել մի հին խեցանօթի և կամ ցնցուղի մէջ և բաց բերանով դնել մառանում: Քլորային կիրը օդի ջրային գոլորշիները իրեն կքաշի և նրա չորանալուն կնպաստէ: Այդ աղը, որ իր մէջն է հաւաքելու օդի գոլոր-

շիացած ջուրը և կամ գուցէ լուծուելու է նրա մէջը, կարող է զարձեալ պէտք գալ: հարկաւոր է միայն զօրեղ կրակի ազդեցութեան նշանակելու ու իր բնական վիճակին վերածել: Պիրը, կորցնելով իր միջի ջուրը, կրկին ընդունակ է դառնում օդի ջրային գոլորշիները իրեն ձգելու: Այս միջոցն յատկապէս ձեռնտու է գործադրել այն տեղերում, որտեղ կարտոփիլ են պահում: որովհետեւ այս ձևով հնարաւորութիւն են ունենում այդպիսի պաշարեղէնի ծելու առաջն առնել:

* *

Մագիւրի քափուկութիւնը.—Պարիզի նշանաւոր բժիշկներից մէկը, Սարուրոն, որը յատկապէս մազերի հիւանդութեանց բժշկութեամբ է զբաղում, գտել է հերթափութեան բացիլը: Նա ապացուցել է, որ ճաղատութիւնը յառաջ է գալիս առանձին միկրոօրգանիզմ, որոնք իրենց արտաքին տեսքովը նման են լատինական S տառին: Մի քանի անյաջող փորձերից յետոյ, Սարուրոն կարողացաւ այս միկրոօրգանիզմն անհետնել, որոնցով և սկսեց մի կարգ հետաքրքիր փորձեր կատարել զանազան կենդանիների վրայ: Այս ախտով ամենից աւելի հետադարձութեամբ վարակում են կատուններն ու ճագարները, որոնց կաշին աւելի զգայուն լինելով, շուտով զրկում է մազերից: Միկրոօրգանիզմն անհետնելով, որն այս օրերս կարգաց «կաշուի հիւանդութեանց մասնագէտների ժողովում», յոյս է տաւում, որ շուտով կարելի կլինի մազերի թափուկութեամբ առաջն առնել, նա հարեանցի կիրպով յայտնեց, որ արդէն ձեռքի տակ այդ բացիլներին ոչնչացնելու միջոցն ունի և թէ կարելի է գործադրել այն առանց որ և է վնաս պատճառելու մազերին:

ՄԱՏՆՆԱԽՈՍՈՒԹԻՒՆ:

Սերէոսի պատմութիւնը և Մ. Խորենացի. մատենագրական ուսումնասիրութիւն. Ստ. Մալխասեանց: Թիֆլիս, 1899. հրատարակութիւն Թիֆլիսի հայոց հրատարակչական ընկերութեան թ. 156: Գիրքը կազմուած է Է+118 էջից:

Գրքիս հեղինակը մեր գրականութեան մէջ յայտնի է զարձեղ իւր «Բռնի միութիւն Լեհաստանի հայոց» և Ասողիկ պատմագրի ընտիր հրատարակութեանց վերայ կատարած աշխատութեամբ: